

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

КОВАЛЕНКО Дар'я Павлівна

УДК 336.71.025.13:368(477)

**РОЗВИТОК ПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Чернігів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Національного університету «Чернігівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Маргасова Вікторія Геннадіївна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Алексєнко Людмила Михайлівна,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут
менеджменту Тернопільського національного
економічного університету
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри управління та адміністрування;

доктор економічних наук, професор
Діба Михайло Іванович,
Інститут розвитку фінансового бізнесу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
Міністерства освіти і науки України,
директор.

Захист дисертації відбудеться «19» серпня 2020 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 Національного університету «Чернігівська політехніка» за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. 318.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Чернігівська політехніка» Міністерства освіти і науки України за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «17» липня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Висхідний розвиток України, якісна трансформація її економічного простору, рівноправна інтеграція у світове економічне середовище, підвищення соціальних стандартів передбачає розбудову стабільного страхового ринку як обов'язкової компоненти зниження системних ризиків в економіці та джерела формування інвестиційних ресурсів. Гарантією цього є існування ефективної системи державного нагляду за платоспроможністю та стійкістю страховиків. Це обумовлює зростання наукового інтересу до трансформації страхових відносин і викликає необхідність дослідження проблематики пруденційного регулювання страхового ринку. Фінансова глобалізація та розвиток фінансових технологій змінюють характеристики сучасного страхового ринку, а отже дієвість традиційних методів впливу на рівень його платоспроможності та надійності суттєво знижується. Реалізація заходів, спрямованих на забезпечення ефективного виконання страховим ринком своїх функцій в економіці країни формує необхідність поглиблення теоретичного та методичного обґрунтування якісно нового підходу до організації його пруденційного регулювання, що дозволить контролювати розвиток кризових явищ на такому ринку.

Теоретичні та прикладні аспекти функціонування страхового ринку представлені науковими працями таких відомих учених, як: Л. Алексеєнко, В. Базилевич, К. Базилевич, К. Воблій, О. Гаманкова, О. Гвозденко, В. Гомелля, Ю. Євченко, О. Журавка, А. Єрмошенко, М. Єрмошенко, О. Козьменко, В. Маргасова, В. Навроцький, С. Осадець, Н. Ткаченко, Н. Феоктістова, Д. Фурман, В. Шахов, Г. Шершеневич, Я. Шумелда, Р. Юлдашев, Т. Яворська та інші. Проблематика становлення та розвитку пруденційного регулювання страхового ринку досліджена в працях багатьох українських учених-економістів та практиків, таких як: О. Барановський, В. Виговська, Н.Внукова, Л.Временко, М. Диба, І. Д'яконова, О. Залетов, Д. Кондратенко, О.Корват, В. Міщенко, С. Науменкова, Л. Нечипорук, С. Осадець, Н. Опешко, Р. Пікус, Л. Ширінян та інші. Розвитку теорії та методології пруденційного регулювання страхового ринку присвячені наукові розвідки таких зарубіжних учених як: Л. Асталос, Р. Дж. Хобарт, П. Шарм, М. Барт, Дж. Брюс, У. Макдональд, Г. Томпсон, А. Чаттерджі, Г. Томпсона та інші.

Науковий доробок згаданих науковців є вагомим у розвитку теорії та практики пруденційного регулювання страхового ринку, разом з тим, слід зазначити, що окреслені питання залишаються актуальним і потребують подальшого вивчення. Комплексного висвітлення вимагає сучасна конфігурація пруденційного нагляду в Україні. Подальшого наукового обґрунтування потребує методичний інструментарій державного нагляду за платоспроможністю та стійкістю страховиків. Посилує актуальність дисертаційної роботи необхідність розробки прикладного інструментарію аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страхового ринку в Україні. Залишаються недостатньо опрацьованими методичні підходи до оцінювання ефективності пруденційного регулювання страхового ринку.

Важливість і недостатня розробленість зазначеної проблематики зумовили вибір теми дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах планів науково-дослідних робіт Чернігівського національного технологічного університету МОН України за темами: «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (№ державної реєстрації 0118U004407), у межах якої авторкою запропоновано методичний інструментарій пруденційного регулювання страхового ринку; «Теоретико-прикладні аспекти фінансових стимулів розвитку суб'єктів господарювання в умовах нестаціонарної економіки» (№ державної реєстрації 0118U004408), де дисертанткою розглянуто світовий досвід пруденційного регулювання страхового ринку; «Науково-прикладні засади управління фінансово-економічною безпекою на макро-, мезо- та мікрорівні» (№ державної реєстрації 0118U004409), у межах якої авторкою розроблено прикладний інструментарій аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страховку ринку в Україні.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних та науко-методичних засад пруденційного регулювання страхового ринку в Україні та розроблення рекомендацій щодо його вдосконалення в сучасних умовах розвитку.

Для досягнення даної мети в роботі поставлено такі завдання

- систематизувати понятійно-категоріальний апарат та визначити сучасну конфігурацію пруденційного нагляду страхового ринку;
- простежити еволюцію поглядів на змістовно-функціональні характеристики та визначити методичний інструментарій пруденційного регулювання страхового ринку;
- узагальнити світовий досвід пруденційного регулювання страхового ринку та виокремити напрями його імплементації у вітчизняну практику;
- висвітлити особливості функціонування страхового ринку України;
- охарактеризувати модель пруденційного регулювання страхового ринку України;
- здійснити комплексний аналіз перспектив впровадження принципів Solvency I та II у вітчизняну пруденційну практику;
- обґрунтувати стратегічні домінанти вдосконалення пруденційного регулювання та нагляду за функціонуванням страхового ринку в Україні;
- розробити прикладний інструментарій аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страховку ринку в Україні та його пруденційного нагляду.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування страхового ринку України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти пруденційного регулювання страхового ринку в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. При теоретичному обґрунтуванні структурованої моделі пруденційного регулювання страхового

ринку використовувалися методи аналізу та синтезу, узагальнення та наукової абстракції. Визначення сучасної конфігурації пруденційного регулювання страхового ринку здійснювалося із використанням діалектичного методу. Використання історико-логічного методу, індукції та дедукції дозволило висвітлити світові напрацювання у галузі пруденційного регулювання страхового ринку. Сучасний стан вітчизняного страхового ринку охарактеризовано за допомогою розрахунково-аналітичних методів спостереження, аналізу й порівняння. При розробці варіативності регулятивних форм пруденційного нагляду було застосовано метод логічного узагальнення. Для наочного подання результатів дослідження, статистичної інформації використано методи графічної та графоаналітичної візуалізації.

Статистичну та фактологічну основу дослідження становили нормативно-правові та законодавчі акти, монографічні дослідження та наукові публікації провідних вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, аналітична інформація науково-дослідних установ, статистичні матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, НБУ, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Міністерства фінансів України, Ради національної безпеки і оборони України, Світового банку і МВФ, матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів, ресурси мережі Інтернет, власні напрацювання авторки.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні результати дослідження, які містять елементи наукової новизни, полягають у наступному:

удосконалено:

– теоретико-методичні положення з оцінювання ефективності пруденційного регулювання розвитку страхового ринку, які на відміну від загальновідомих, базуються на індикативному підході (реалізуються через розрахунок сукупності обґрунтованих індикаторів). Це дозволяє виявити неефективні інструменти пруденційного регулювання страхового ринку й запропонувати напрями їх вдосконалення;

– теоретичний базис пруденційного регулювання страхового ринку за рахунок ідентифікації його специфічних змістовно-функціональних характеристик, етапів формування у просторово-часовому вимірі і виявленні перспектив імплементацій світових тенденцій у вітчизняну практику пруденційного регулювання страхового ринку. Обґрунтована конфігурація покладена в основу науково-практичної концептуалізації процесів формування системи пруденційного регулювання страхового ринку України;

– теоретичне обґрунтування структурованої моделі пруденційного регулювання страхового ринку, діалектика якої розкрита через обґрунтування її складових елементів, принципів, функцій, прогнозу ідентифікацію ризиків внутрішнього й зовнішнього середовищ; розробку й реалізацію сукупності превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію дії виявлених ризиків; запровадження механізмів адекватного реагування на зміни умов та орієнтирів розвитку такого ринку. Окреслена модель дозволяє створити передумови для нейтралізації загроз та забезпечення умов безпечного розвитку страхового ринку;

дістали подальшого розвитку:

- термінологічне поле теорії страхування в частині представлення авторського підходу до тлумачення змісту пруденційного регулювання страхового ринку, у якому, на відміну від наявних напрацювань, зосереджено увагу на висвітленні системних властивостей такого регулювання, конкретизації його інструментів та режимів реалізації, що сприяло посиленню наукової аргументації засадничих положень розбудови системи пруденційного регулювання страхового ринку;

- обґрунтування доцільності застосування інституційного підходу до пруденційного регулювання страхового ринку, який на відміну від чинної практики, передбачає постійне вдосконалення й адаптацію інститутів, інструментів регулювання до завдань розвитку такого ринку та постійний моніторинг взаємин та взаємозв'язків між учасниками страхового ринку, вплив міжнародних інститутів страхування, що сприятиме нарощенню соціально-економічного ефекту від функціонування страхового ринку;

- наукові рекомендації щодо вдосконалення пруденційного регулювання страхового ринку за рахунок обґрунтування принципів його ефективної реалізації на практиці, зокрема: ієрархічність структур регулювання; системність, безперервність; превентивна спрямованість; обґрунтованість нормативів платоспроможності; стандартизація процедур регулювання; повноцінність та ефективність; незалежність уповноваженого органу пруденційного регулювання. що сприятиме вибору і підтримці стратегічних пріоритетів у сфері пруденційного регулювання такого ринку в умовах невизначеності. Це дозволить виробити єдині підходи до превентивного регулювання страхового ринку задля забезпечення його стійкого функціонування;

- наукове бачення зв'язку між показниками функціонування страхового ринку і векторною спрямованістю варіативності регулятивних форм пруденційного нагляду, цілеорієнтованих на створення необхідних умов ефективного розвитку такого ринку. Це стало основою для розроблення комплексу пропозицій щодо впорядкування функціональних зв'язків між елементами пруденційного регулювання та учасниками страхового ринку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні науково-методичних пропозицій та практичних рекомендацій, які можуть бути застосовані у діяльності законодавчих і виконавчих органів влади при розробленні підходів до пруденційного регулювання страхового ринку.

Результати дисертаційного дослідження, які мають прикладний характер, набули практичного втілення у діяльності: СК «Княжа Вієнна Іншуранс Груп» при підготовці стратегічних рішень щодо перспективного розвитку компанії (довідка № 6/12 від 12.12.2019 р.); СК «УСГ» у процесі оцінювання ефективності пруденційного регулювання страхового ринку (довідка № 07 від 02.02.2020 р.); СК «УНІКА» (акт впровадження № 05/02 від 15.02.2020 р.) під час розроблення методичних положень з оцінювання перспектив розвитку компанії.

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовують у навчальному процесі Чернігівського національного технологічного університету при викладанні дисциплін «Страхові послуги», «Страховий менеджмент» (довідка №305-08/760 від 25.09.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові результати та пропозиції, що містяться в роботі, одержані автором особисто й викладені в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення дисертаційної роботи та практичні результати дослідження доповідалися на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: «Юність науки 2016: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (м. Чернігів, 2016 р.), «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку» (м. Харків, 2018 р.), «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (м. Чернігів, 2018р.), "Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства" (м. Чернігів, 2018 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в 9 наукових працях загальним обсягом 3,25 друк. арк., у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних, 4 праці апробаційного характеру. Особисто автору належить 3,19 друк.арк.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 186 стор. машинописного тексту, з яких основного тексту – 160 стор. Робота містить 9 таблиць і 21 рисунок, з яких 6 займають площу повної сторінки, 2 додатки, розміщених на 9 сторінках. Список використаних джерел налічує 162 найменування і розміщений на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти дослідження пруденційного регулювання страхового ринку**» узагальнено теоретичні засади дослідження суті пруденційного регулювання, систематизовано відповідний термінологічний апарат, окреслено сучасну конфігурацію такого регулювання та нагляду; розкрито методичний інструментарій пруденційного регулювання страхового ринку; узагальнено світові напрацювання у сфері нагляду за платоспроможністю страховиків та визначено можливості його імплементації у вітчизняну практику.

Страховий ринок є важливим елементом фінансового сектору країни, який забезпечує перерозподіл частини національного доходу та сукупного

суспільного продукту, приймає участь в ефективному використанні розподілі акумульованих ресурсів з огляду на рівень ризиковості проєктів, формує підвалини для виконання соціальних функцій держави та сприяє її фінансовій незалежності. Виконання страховим ринком окресленої ролі можливе за умови формування ефективної системи пруденційного регулювання, дія якої спрямована на попередження розвитку системних ризиків та деструктивних подій.

Змістовно-функціональні характеристики пруденційного регулювання страхового ринку запропоновано досліджувати з позиції інституційного підходу, що дозволило зосередити увагу на вдосконаленні й адаптації інститутів, інструментів регулювання до завдань розвитку такого ринку, розкритті специфіки взаємин та взаємозв'язків між учасниками страхового ринку, впливу міжнародних інститутів страхування. Розуміння пруденційного регулювання з позиції інституційного підходу визначається наступним: дія відповідного нормативно-правового забезпечення, котре регулює взаємодію учасників страхового ринку та дотримання нормативів (правил) платоспроможності страховиків; наявність великої кількості страховиків, які зобов'язані дотримуватись таких вимог; наявність системи контролю щодо дотримання встановлених нормативів платоспроможності.

Базуючись на положеннях вказаного підходу, результатах дослідження особливостей функціонування страхового ринку та визначальних характеристик пруденційного регулювання, сформульовано власне визначення дефініції «пруденційне регулювання страхового ринку», яке представлено як сукупність дій уповноваженого органу державної влади щодо виявлення та оцінювання системних ризиків зовнішнього середовища, прогнозування можливих криз на страховому ринку, вибору та обґрунтування превентивних заходів, спрямованих на нейтралізацію дії ризиків, захист інтересів страхувальників, що ґрунтуються на комплексному застосуванні інструментів та інститутів (формальних та неформальних) такого регулювання і впровадженні механізмів їх ефективної реалізації.

Узагальнення наявних теоретичних підходів надало змогу представити пруденційне регулювання страхового ринку як адаптивну інтегровану систему, що включає складові елементи, принципи, функції, підсистеми ідентифікації ризиків та реалізації сукупності превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію дії виявлених ризиків (рис.1). Виокремлені елементи пруденційного регулювання страхового ринку та їх консолідована взаємодія дозволяють реалізувати дотримання нормативних вимог до платоспроможності страховиків та захистити на цій основі інтереси страхувальників та застрахованих.

В роботі набули висвітлення нормативи платоспроможності та фінансової стійкості для страхових компаній, які реалізують відповідне регулювання їх діяльності та є підставою для застосування до таких компаній пруденційних інструментів впливу.

Рис 1. Теоретичні контури пруденційного регулювання розвитку страхового ринку [побудовано авторкою]

Вирішення питань забезпечення платоспроможності вітчизняних страховиків ґрунтується на переході на норми “Solvency II” за Директивою 2009/138/ЄС. Зазначено, що частково вони враховані у новій редакції ЗУ «Про страхування». Перехід на нові норми пруденційного регулювання повинен відбуватися з огляду на специфіку вітчизняного страхового простору, оскільки дотримання таких вимог, з одного боку, сприятиме підвищенню платоспроможності та стійкості страхових організацій, а з іншого – може негативно вплинути на прибутковість та конкурентні позиції вітчизняних страховиків.

Узагальнення світового досвіду у галузі пруденційного регулювання страхового ринку дозволило виокремити принципи його ефективної реалізації на практиці, зокрема: ієрархічність структур регулювання; системність безперервності; превентивна спрямованість; обґрунтованість нормативів платоспроможності; стандартизація процедур регулювання; повноцінність та ефективність; незалежність уповноваженого органу пруденційного регулювання.

Пруденційне регулювання розвитку страхового ринку буде дієвим та ефективним за умови врахування особливостей функціонування такого ринку в Україні та його потреб. Опрацювання наукових напрацювань зарубіжних учених та вивчення нормативних документів у сфері пруденційного регулювання страхового ринку в Європейському союзі дозволило дійти до висновку про його цілеорієнтованість на формування умов для підтримки платоспроможності страхових організацій та попередження деструктивної дії системних ризиків. Захист інтересів споживачів страхових послуг та попередження шахрайства є головним завданням регуляторного впливу з боку європейського законодавства. У роботі виокремлено основні інститути пруденційного регулювання страхового ринку та виконувані ними функції, зокрема: кількісні вимоги до страхових резервів, мінімально необхідного розміру капіталу, нормативної маржі платоспроможності, правила інвестування; якісні вимоги до внутрішніх систем контролю і управління ризиками, принципи пруденційного нагляду; вимоги до публічного представлення інформації. Застосування вказаних регулятивних інститутів на практиці дозволить інтегрувати вітчизняний страховий ринок в єдиний європейський ринок.

У другому розділі **„Практика функціонування страхового ринку України та організації його пруденційного регулювання”** охарактеризовано особливості становлення та розвитку страхового ринку України; досліджено модель пруденційного регулювання вітчизняного страхового ринку; висвітлено практику впровадження принципів Solvency I та II на українському страховому ринку.

Досліджуючи змістовно-функціональні характеристики пруденційного регулювання страхового ринку як складної системи встановлено, що необхідним базисом для обґрунтування завдань і орієнтирів розвитку такого ринку, напрямів вдосконалення його пруденційного регулювання є аналіз поточного стану, проблем, тенденцій функціонування страхового ринку.

Комплексний моніторинг функціонування вітчизняного страхового ринку (табл. 1) дозволив виявити стійку тенденцію до збільшення валових страхових премій більш ніж у 2,5 рази (переважно за рахунок автострахування, медичного страхування, страхування життя, страхування медичних витрат тощо), що свідчить про актуалізацію окремих видів страхування.

Таблиця 1

Показники діяльності страхового ринку України та його динаміка у 2009-2018рр.

Показники	Роки										2018/ 2009 %
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітнього періоду, тис. одиниць											
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у т. ч.:	22 343,2	26 340,5	30 224,5	35 204,8	87 328,5	35 975,7	109 106,8	61 272,8	70 658,2	77 495,0	346,8
- зі страховальниками-фізичними особами	19 187	23 135,8	26 418,7	29 782,3	80 345,0	32 699,4	106 321,2	42 534,6	66 915,2	72 460,2	377,7
Кількість договорів з обов'язкового особ-го страхування від нещасних випадків на транспорті	55 262,9	59 277,5	58 776,8	14 295,2	9 795,2	9 873,7	9 332,5	11 819,4	11 482,7	12 358,5	22,3
Страхова діяльність, млн. грн.											
Валові страхові премії	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	43 431,8	49 367,5	241,5
Валові страхові виплати	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5	8 839,5	10 536,8	12 863,4	190,9
Рівень валових виплат, %	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	24,3	26,1	*
Чисті страхові премії	12 658,0	13 327,7	17 970,0	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9	26 463,8	28 494,4	34 424,3	272,0
Чисті страхові виплати	6 056,4	5 885,7	4 699,2	4 970,0	4 566,6	4 893,0	7 602,8	8 561,0	10 256,8	12 432,6	205,2
Рівень чистих виплат, %	47,8	44,2	26,2	24,5	21,2	26,3	34,0	32,3	36,3	36,1	*
Перестраховування, млн. грн.											
Сплачено на пере-страхування, у т. ч.	8 888,4	10 745,2	5 906,2	2 522,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	12 668,7	18 333,6	17 940,7	218,3
- перестраховикам-резидентам	7 784,1	9 753,9	4 723,5	1 230,8	7 110,4	8 173,7	7 381,1	8 706,4	14 937,4	14 943,2	192,0
- перестраховикам-нерезидентам	1 104,3	991,3	1 182,7	1 292,0	1 634,4	1 530,5	2 530,2	3 962,3	3 396,2	2 997,5	271,4
Виплати, компенсовані перестраховиками, у т. ч.:	967,9	508,6	731,6	537,8	486,7	640,9	1 345,8	1 233,2	1 208,2	2 459,0	251,1
- перестраховиками-резидентами	680,8	219,0	164,8	151,1	85,2	172,4	497,7	278,5	280,0	430,8	63,4
- перестраховиками-нерезидентами	287,1	289,6	566,8	356,7	401,5	468,5	848,1	954,7	928,2	2 028,2	706,4
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	242,1	192,3	429,1	275,4	324,0	129	38,1	40,1	46,1	48,4	20,0
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	1 050,4	1 837,1	578,0	15,9	27,4	9,9	12,9	14,2	13,78	44,4	4,23
Страхові резерви, млн. грн.											
Обсяг сформованих страхових резервів	10 141,3	11 371,8	11 179,3	12 577,6	14 435,7	15 828,0	18 376,3	20 936,7	22 864,4	26 975,6	266,0
- резерви зі страхування життя	1 789,2	2 185,2	2 663,8	3 222,6	3 845,8	5 306,0	6 889,3	7 828,2	8 389,6	9 335,1	521,7
- технічні резерви	8 352,1	9 186,6	8 515,5	9 355,0	10 589,9	10 522,0	11 487,0	13 108,5	14 474,8	17 640,5	211,2
Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.											
Загальні активи страховиків (згідно з формою I (П(С)БО))	41 970,1	45 234,6	48 122,7	56 224,7	66 387	70 261,2	60 729,1	56 075,6	57 381,0	63 493,3	151,3
Обсяг сплачених статутних капіталів	14 876,0	14 429,2	14 091,8	14 579,0	15 232,5	15 120,9	14 474,8	12 661,6	12 831,3	12 636,6	84,9

Джерело: Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України

Рівень страхових виплат протягом періоду дослідження має несуттєві коливання та залишається на недостатньому рівні (середній рівень валових страхових виплат становить 25%, а рівень чистих страхових виплат – 30%), що негативно впливає на популярність страхування у порівнянні з розвинутими країнами світу, де такі виплати в середньому становлять 70%; позитивною тенденцією є зростання активів та страхових резервів, які на кінець 2018 року у порівнянні з 2009 роком зросли на 52% та 165% відповідно, що є важливою умовою стійкого розвитку страхового ринку. Станом на кінець 2019 року в Україні функціонувало 234 страхові компанії, при цьому, послуги страхування життя надавали лише 23 страхові компанії, а діяльність 211 була пов'язана з наданням послуг страхування, які не підпадають під ознаки договорів страхування життя.

За результатами аналізу стану глобального страхового ринку встановлено головні тренди його розвитку, зокрема: зростання кількості послуг; підвищення конкуренції; технологічна модернізація; консолідація і географічна експансія; загальне підвищення рівня ризиків; впровадження нових вимог до платоспроможності та надійності страховиків. Встановлено, що кількісні характеристики вітчизняного страхового ринку та їх динаміка не відповідають потребам національної економіки та демонструють відсутність впливу на формування глобального страхового середовища. Так, питома вага страхового ринку України у світовому у 2018 році становила лише 0,05%, що свідчить про його суттєве відставання від розвинутих країн світу, в тому числі від країн – членів ЄС. Серед ключових проблем розвитку такого ринку виокремлено такі: турбулентність політичної та економічної ситуації в країні, низький платоспроможний попит на страхові послуги, низький рівень довіри населення до страхування, звужені можливості формування фінансових ресурсів страховиками, недосконалість нормативно-правового забезпечення страхової діяльності, неефективний контроль та нагляд з боку держави, відсутність надійних довгострокових інвестиційних програм, недорозвиненість ринку цінних паперів, що звужує можливості використання таких активів для розміщення страхових резервів, асиметрія інформації про стан і майбутні перспективи страхового ринку.

Дослідження закономірностей розвитку страхового ринку України дало змогу зробити висновок, що посилення турбулентності й невизначеності глобального середовища та нарощення системних ризиків для локальних страхових ринків актуалізує необхідність модернізації підходів до забезпечення захисту їх клієнтів через створення дієвої системи контролю за дотриманням нормативів платоспроможності страховими компаніями, які діють на таких ринках.

На поточному етапі в Україні діють спрощені підходи до контролю за платоспроможністю страховиків, котрі є адаптованою формою європейської системи її оцінювання Solvency I. Наявна практика оцінки платоспроможності страхових компаній не формує об'єктивного масиву даних для своєчасного реагування на проблеми з її забезпеченням з боку регулятора, а отже не формує достатніх передумов для використання ефективних механізмів нагляду за

виконанням вимог до платоспроможності страховиків. Також, регулятор не володіє даними строковості за потенційними виплатами та активами і, як наслідок, це унеможливує вимірювання розривів ліквідності. Все це зумовлює низький рівень платоспроможності та ліквідності страхових компаній, що діють на вітчизняному страховому ринку та актуалізує необхідність розробки заходів щодо його підвищення.

Сучасний стан розвитку пруденційного регулювання страхового ринку характеризується відсутністю ефективних механізмів контролю за належним розкриттям структури власності страховиків та стандартизованого підходу до корпоративного управління та організації внутрішнього контролю. Це створює передумови для приховування кінцевих власників страхових компаній та ускладнює процес встановлення відповідальних осіб за неплатоспроможність таких компаній.

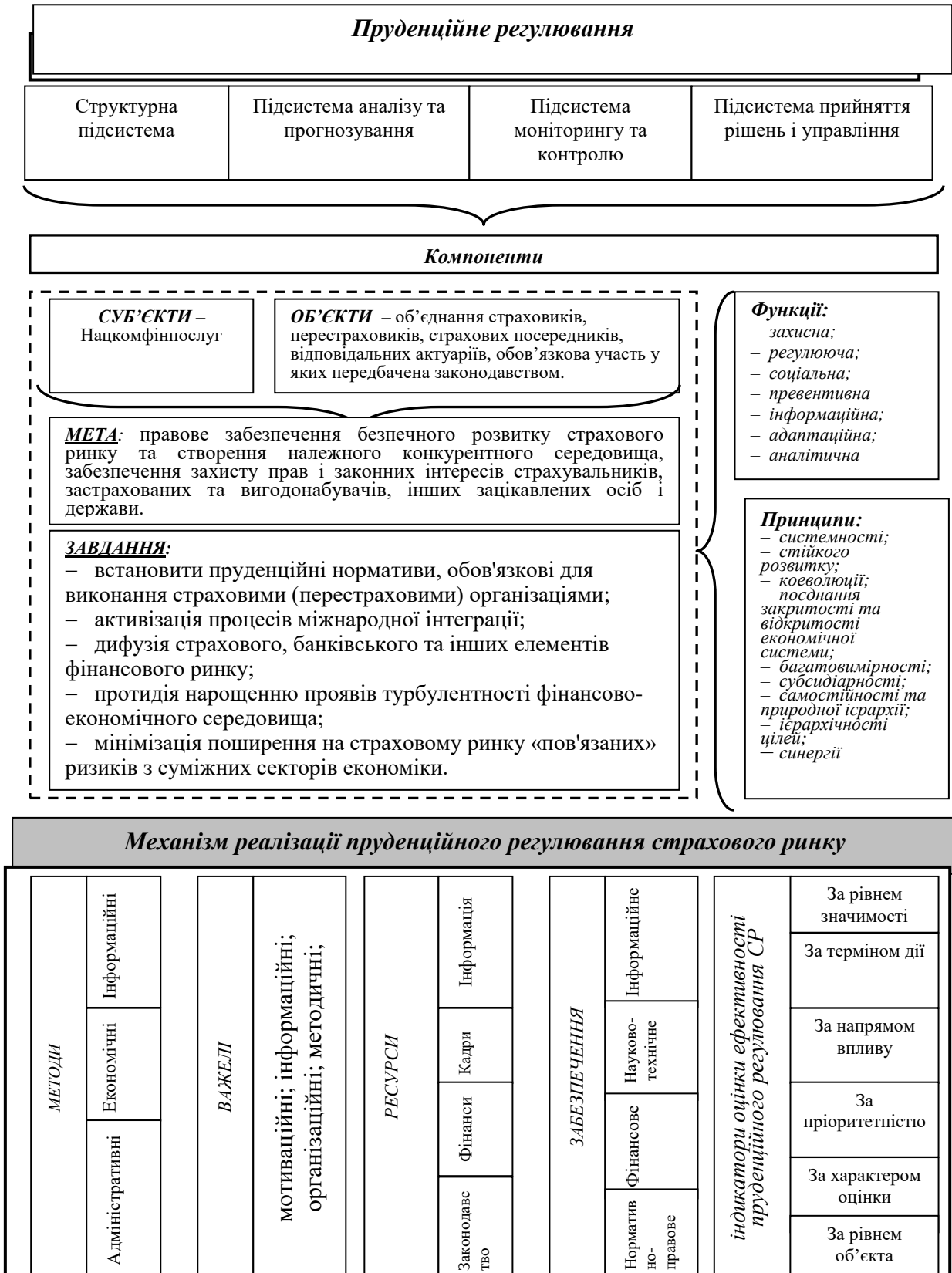
В роботі зазначено, що з 1 липня 2020 року функції Нацкомфінпослуг буде передано Департаменту нагляду за страховим ринком (здійснення пруденційного нагляду) та Департаменту методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ (розроблення та супроводження нормативно-правових та розпорядчих актів з питань регулювання небанківського фінансового ринку).

У третьому розділі **„Напрями вдосконалення пруденційного регулювання розвитку страхового ринку в Україні”** обґрунтовано теоретичні домінанти пруденційного регулювання розвитку страхового ринку в Україні; запропоновано прикладний інструментарій аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страхового ринку в Україні та його пруденційного нагляду.

Доведено, що стан страхового ринку обмежує його перспективний розвиток, що зумовлює необхідність пошуку нових форм та методів пруденційного регулювання його розвитку. Удосконалення пруденційного регулювання та нагляду за страховою діяльністю в Україні доцільно проводити за двома напрямками: змістовні новації, що розглядають економічну природу регулювання та організаційно-управлінські новації, які повинні підвищити якість державного інституту регулювання.

Для досягнення поставлених орієнтирів необхідним є: посилення незалежності регулятора, визначення переліку системоутворюючих страховиків, прийняття довгострокової стратегії розвитку страхового ринку як складової пруденційної політики.

Для інституціональної підтримки переходу регулятора на змістовний пруденційний нагляд та регулювання необхідною є реформа (організаційно-управлінська новація) системи державного впливу на надійність страхової діяльності. У цьому контексті запропоновано структуровану модель пруденційного регулювання страхового ринку (див. рис.2), діалектика якої розкрита через обґрунтування її компонент, комплексна дія яких спрямована на мінімізацію дії виявлених ризиків та запровадження механізмів адекватного реагування на зміни умов та орієнтирів розвитку такого ринку.

Рис. 2. Теоретична конструкція базових складових системи пруденційного регулювання розвитку страхового ринку

Джерело: розроблено авторкою

Окреслена модель дозволяє створити передумови для нейтралізації загроз та забезпечення умов безпечного розвитку страхового ринку.

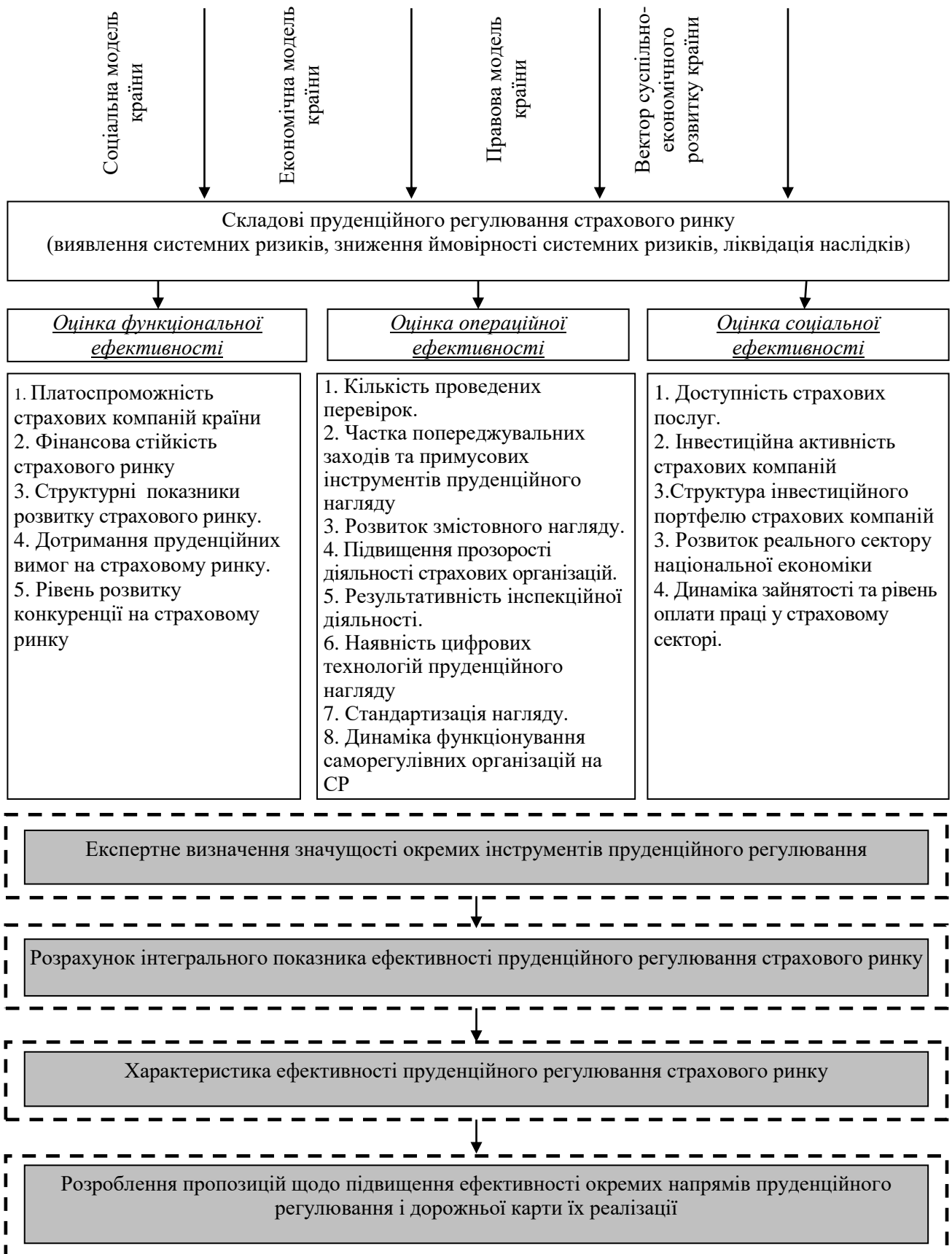
Важливого значення набуває оцінка ефективності системи пруденційного регулювання, яка дозволить визначити достатність досягнутого рівня з позиції забезпечення секторальної, регіональної та міжнародної конкурентоспроможності страхового ринку України, а також – для оцінки його впливу на фінансову стабільність в державі загалом. Поряд з цим оцінка ефективності пруденційного регулювання має здійснюватися у функціональному, операційному і соціальному аспектах. Оцінці має підлягати й абсолютна (відношення результатів функціонування системи пруденційного регулювання і витрат на його виконання) й порівняльна (зміна результатів функціонування страхового ринку порівняно з уже досягнутими результатами) ефективність пруденційного регулювання страхового ринку. Логічна послідовність здійснення такого оцінювання представлена на рисунку 3. Зіставлення результатів розрахунку обґрунтованих показників пропонується здійснювати на основі побудови матричної моделі, що дозволить ідентифікувати фактичний стан страхового ринку та окремих його учасників в динаміці та сприятиме вибору і підтримці стратегічних пріоритетів у сфері пруденційного регулювання такого ринку в умовах невизначеності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та представлено авторський варіант вирішення важливого наукового завдання щодо обґрунтування теоретичних та науко-методичних засад пруденційного регулювання страхового ринку в Україні та розроблення рекомендацій щодо його вдосконалення в сучасних умовах розвитку.

Отримані результати проведеного дисертаційного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Пріоритетним завданням держави в сучасних умовах є формування ефективної системи пруденційного регулювання страхового ринку, яке сприятиме його стійкому розвитку та підвищенню ролі такого ринку у нейтралізації деструктивного впливу системних ризиків на стан національної економіки держави. Пруденційне регулювання страхового ринку запропоновано досліджувати з позиції інституційного підходу, що дозволило розкрити регулятивні інститути, інструменти та висвітлити можливості їх адаптації до завдань розвитку такого ринку. В роботі запропоновано розглядати пруденційне регулювання розвитку страхового ринку через сукупність дій регулятора щодо ідентифікації системних ризиків зовнішнього середовища, прогнозування можливих криз на страховому ринку, розробки превентивних заходів задля нейтралізацію дії ризиків, захисту інтересів страхувальників, що ґрунтуються на комплексному застосуванні інструментів та інститутів такого регулювання.

Рис. 3. Методичні положення з оцінювання ефективності пруденційного регулювання страхового ринку

Джерело: розроблено та побудовано авторкою.

2. Узагальнення методичних засад пруденційного регулювання страхового ринку дозволило виокремити його обов'язкові компоненти, зокрема: законодавче забезпечення нормативи (правила) платоспроможності страховиків; система контролю щодо дотримання встановлених нормативів платоспроможності. В роботі репрезентовано теоретичну конструкцію пруденційне регулювання страхового ринку, що включає складові елементи, принципи, функції, підсистеми ідентифікації ризиків та реалізації сукупності превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію дії виявлених ризиків. Вказані елементи реалізують пруденційного регулювання та є підставою для застосування до таких компаній відповідних інструментів впливу на розвиток страхового ринку.

3. Систематизація світового досвіду у сфері пруденційного регулювання страхового ринку дозволила визначити принципи, які мають бути покладені в основу розбудови вітчизняної моделі такого регулювання, а саме: ієрархічність структур регулювання; системність безперервність; превентивна спрямованість; обґрунтованість нормативів платоспроможності; стандартизація процедур регулювання; повноцінність та ефективність; незалежність уповноваженого органу пруденційного регулювання. Врахування вказаних принципів при розбудові вітчизняної моделі пруденційного регулювання дозволить зробити його дієвим та ефективним.

4. Аналіз стану вітчизняного страхового ринку засвідчив, що спостерігається стійка тенденція до збільшення валових страхових премій більш ніж у 2,5 рази; рівень страхових виплат протягом періоду дослідження має несуттєві коливання та залишається на недостатньому рівні (середній рівень валових страхових виплат – 25%, а рівень чистих страхових виплат – 30%), відбулося зростання активів та страхових резервів, які на кінець 2018 року у порівнянні з 2009 роком зросли на 52% та 165% відповідно. Встановлено коло проблем, які уповільнюють розвиток страхового ринку України, зокрема: турбулентність політичної та економічної ситуації в країні, низький платоспроможний попит на страхові послуги, низький рівень довіри населення до страхування, звужені можливості формування фінансових ресурсів страховиками, недосконалість нормативно-правового забезпечення страхової діяльності, неефективний контроль та нагляд з боку держави, відсутність надійних довгострокових інвестиційних програм, недорозвиненість ринку цінних паперів.

5. Комплексне дослідження наявної практики пруденційного регулювання страхового ринку України надало можливість встановити відсутність дієвих механізмів контролю за належним розкриттям структури власності страховиків і стандартизованого підходу до корпоративного управління та організації внутрішнього контролю. Доведено, що це ускладнює процес встановлення відповідальних осіб за доведення страхових компаній до неплатоспроможності та застосування інструментів захисту інтересів споживачів страхових послуг.

6. За результатами дослідження особливостей вітчизняної практики пруденційного регулювання встановлено, що в Україні діють спрощені підходи до контролю за платоспроможністю страховиків, котрі є адаптованою формою

європейської системи її оцінювання Solvency I. Діюча практика нагляду за платоспроможністю характеризується відсутністю повноти даних для своєчасного реагування на проблеми з платоспроможністю страховиків з боку регулятора, низькою ефективністю механізмів нагляду за виконанням вимог до платоспроможності страховиків, ускладненим доступом регулятора до даних щодо строкості за потенційними виплатами та активами, що звужує можливості вимірювання розривів ліквідності. Як наслідок, спостерігається низький рівень платоспроможності та ліквідності страхових компаній, що діють на вітчизняному страховому ринку та актуалізує необхідність розробки заходів щодо його підвищення.

7. Визначено цільові орієнтири вдосконалення пруденційного регулювання розвитку страхового ринку України, серед яких наступні: стабільність та прозорість умов функціонування страхового ринку; об'єктивна оцінка платоспроможності страхових організацій; відповідність нормативів та стандартів діяльності страхових організацій до світових вимог; розвиток довгострокового страхування; впровадження ефективних форм адміністративної та фінансової відповідальності за невиконання пруденційних нормативів; диверсифікація інструментів пруденційного регулювання тощо. Задля досягнення окреслених завдань розроблено структуровану модель пруденційного регулювання страхового ринку, діалектика якої розкрита через обґрунтування її складових елементів, консолідована взаємодія яких спрямована на мінімізацію дії виявлених ризиків та запровадження механізмів адекватного реагування на зміни умов та орієнтирів розвитку такого ринку.

8. Доведено необхідність розробки методичного підходу до оцінювання ефективності системи пруденційного регулювання з позиції забезпечення секторальної, регіональної і міжнародної конкурентоспроможності страхового ринку України. З цією метою розроблено прикладний інструментарій аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страхового ринку в Україні та його пруденційного нагляду, який базуються на індикативному підході та дозволяє виявити неефективні інструменти пруденційного регулювання страхового ринку й запропонувати напрями їх вдосконалення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

1. Коваленко Д.П. Пруденційне регулювання діяльності страхових компаній: сучасна конфігурація та перспективи розвитку. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. №30. Том.2 С.123-128. [фахове видання] (0,55 друк.арк.).

2. Коваленко Д.П. Сучасні тенденції та детермінанти пруденційного регулювання страхового ринку України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(2). С. 155-158. [фахове видання] (0,5 друк.арк.).

3. Коваленко Д.П. Теоретичний вимір пруденційного регулювання страхового ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. Том1. С.323-326. [фахове видання] (0,4 друк. арк.).

4. Коваленко Д.П. Стратегічні орієнтири формування ефективного пруденційного регулювання діяльності страхових компаній *Фінансові дослідження*. 2019. №2. URL:<https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=contextview&l=ua&id=21>. [фахове видання] (0,5 друк. арк.).

5. Маргасова В.Г., **Коваленко Д.П.** Проблемні питання функціонування страхового ринку України та особливостей його пруденційного регулювання. *Науковий вісник Полісся*. 2019. №3(19). С.158-165. [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання]. (0,6 друк. арк.). (Особистий внесок автора: охарактеризовано стан страхового ринку в Україні та визначено ключові завдання і цілі його пруденційного регулювання). (0,54 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Коваленко Д.П. Науково-методичні засади пруденційного регулювання страхової діяльності. *«Юність науки 2016: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернігів, 2016 р. С. 189. (0,2 друк.арк.).

7. Коваленко Д.П. Стратегічні орієнтири розвитку страхового ринку України. *«Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку»*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 2018 р.(0,2 друк.арк.).

8. Коваленко Д.П. Напрями вдосконалення пруденційного регулювання страхового ринку в умовах цифровізації. *«Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти»*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, м. Чернігів, 2018 р., С.150. (0,1 друк.арк.).

9. Коваленко Д.П. Диспропорції розвитку страхового ринку України. *«Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 11-12 квітня 2018р.) Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. – Ч. 1. С.128. (0,2 друк.арк.).

АНОТАЦІЯ

Коваленко Д.П. Розвиток пруденційного регулювання страхового ринку в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України, Чернігів, 2020.

В дисертаційній роботі розвинуто теоретичні засади дослідження суті пруденційного регулювання та систематизовано відповідний термінологічний апарат. Пруденційне регулювання страхового ринку запропоновано досліджувати з позиції інституційного підходу. Автором запропоновано розглядати пруденційне регулювання розвитку страхового ринку через сукупність дій регулятора щодо ідентифікації системних ризиків зовнішнього середовища та розробки превентивних заходів задля нейтралізацію дії ризиків, захисту інтересів страхувальників.

Розвинуто методичний інструментарій пруденційного регулювання страхового ринку на основі узагальнення найкращих світових практик у сфері нагляду за платоспроможністю страховиків. В роботі набули висвітлення нормативи платоспроможності та фінансової стійкості для страхових компаній, які реалізують відповідне регулювання їх діяльності та є підставою для застосування до таких компаній пруденційних інструментів впливу.

Пруденційне регулювання страхового ринку представлено як адаптивну інтегровану систему, що включає складові елементи, принципи, функції, підсистеми ідентифікації ризиків та реалізації сукупності превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію дії виявлених ризиків. Охарактеризовано особливості становлення та розвитку страхового ринку України. Досліджено модель пруденційного регулювання вітчизняного страхового ринку та висвітлено практику впровадження принципів Solvency I та II на українському страховому ринку.

Обґрунтовано теоретичні домінанти пруденційного регулювання розвитку страхового ринку в Україні та запропоновано прикладний інструментарій аналітичної оцінки довгострокового розвитку ключових параметрів страхового ринку в Україні та його пруденційного нагляду.

Ключові слова: страхування, страховики, страховий ринок, пруденційне регулювання, нагляд, платоспроможність, ризики.

АННОТАЦІЯ

Коваленко Д.П. Развитие пруденциального регулирования страхового рынка в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Национальный университет «Черниговская политехника» МОН Украины, Чернигов, 2020.

В диссертационной работе развиты теоретические основы исследования сути пруденциального регулирования и систематизирован соответствующий терминологический аппарат. Пруденциальное регулирование страхового рынка предложено исследовать с позиции институционального подхода. Автором предложено рассматривать пруденциальное регулирование развития страхового рынка через совокупность действий регулятора по идентификации системных рисков внешней среды и разработки превентивных мер для нейтрализации действия рисков, защиты интересов страхователей.

Развит методический инструментарий пруденциального регулирования страхового рынка на основе обобщения лучших мировых практик в сфере надзора за платежеспособностью страховщиков. В работе изучены нормативы платежеспособности и финансовой устойчивости для страховых компаний, которые реализуют соответствующее регулирование их деятельности и являются основанием для применения к таким компаниям пруденциальных инструментов влияния.

Пруденциальное регулирования страхового рынка представлено как интегрированную адаптивную систему, включающую составные элементы, принципы, функции, подсистемы идентификации рисков и реализации совокупности превентивных мер, направленных на минимизацию действия выявленных рисков. Охарактеризованы особенности становления и развития страхового рынка Украины. Анализ состояния отечественного страхового рынка позволил показать проблемы, которые замедляют развитие страхового рынка Украины. Исследована модель пруденциального регулирования отечественного страхового рынка и изучена практика внедрения принципов Solvency I и II на украинском страховом рынке. В Украине действуют упрощенные подходы к контролю за платежеспособностью страховщиков, которые являются адаптированной формой европейской системы оценивания Solvency I. Современная практика надзора за платежеспособностью характеризуется отсутствием достаточных данных для своевременного реагирования на проблемы с платежеспособностью страховщиков со стороны регулятора, низкой эффективностью механизмов надзора за выполнением требований к платежеспособности страховых компаний.

Определены целевые ориентиры совершенствования пруденциального регулирования развития страхового рынка Украины, среди которых следующие: стабильность и прозрачность условий функционирования страхового рынка; объективная оценка платежеспособности страховых организаций; развитие долгосрочного страхования; внедрение эффективных форм административной и финансовой ответственности за невыполнение пруденциальных нормативов; диверсификация инструментов пруденциального регулирования. Разработан прикладной инструментарий аналитической оценки долгосрочного развития ключевых параметров страховку рынка в Украине и его пруденциального надзора, который основан на интеграции матричного и индикативного подходов и позволяет выявить неэффективные инструменты пруденциального регулирования страхового рынка, а также предложить направления их совершенствования.

Ключевые слова: страхование, страховщики, страховой рынок, пруденциального регулирования, надзор, платежеспособность, риски.

ABSTRACT

Kovalenko D.P. Development of prudential regulation of the insurance market in Ukraine. – Qualification scientific work to be regarded as a manuscript.

Thesis for the academic degree of Candidate of Economics in 08.00.08 «Finance, Money and Credit». – Chernihiv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2020.

In the dissertation the theoretical bases of prudential regulation are developed and the terminological apparatus of both directions of research is systematized. It is proposed to study the prudential regulation of the insurance market from the standpoint of the institutional approach. The author proposes to interpret the prudential regulation of the insurance market as a set of actions of the regulator to identify systemic risks of the environment and develop measures to neutralize the effects of risks, protect the interests of policyholders.

The methodical tools of prudential regulation of the insurance market are offered in the work. The author summarized the world experience of prudential regulation. The paper presents the standards of solvency and financial stability for insurance companies. Solvency standards are tools for prudential regulation of insurance companies.

The paper presents an adaptive integrated system of prudential regulation of the insurance market, which includes constituent elements, principles, functions, subsystems of risk identification and implementation of a set of preventive measures. This will minimize the impact of identified threats. Peculiarities of formation and development of the insurance market of Ukraine were characterized. The paper develops a model of prudential regulation of the domestic insurance market and studies the practice of implementing the principles of Solvency I and II in the Ukrainian insurance market.

The author substantiated the theoretical dominants of prudential regulation of the insurance market development in Ukraine and proposed an applied toolkit for analytical assessment of long-term development of the insurance market in Ukraine and its prudential supervision.

Keywords: insurance, insurers, insurance market, prudential regulation, supervision, solvency, risks.